

Пасечнюк І.В. Стан здоров'я школярів в Україні. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962>.

6. Сутула В.О. Сучасні педагогічні технології в системі фізичного виховання школярів : монографія. Харків, 2013. 117 с.

7. Шкіряк-Нижник З. А., Слободченко Л. М., Числовська Н. В. та ін. Психоемоційний стан підлітків-учнів загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць співробітників КМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2004. Вип. 13, кн. 1. С. 389–393.

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

**Надія АШИТОК, Ірина КАВЧАК
м. Дрогобич**

Демократичні процеси у сучасному українському суспільстві сприяли гуманістичному реформуванню освіти. У цьому контексті важливим процесом є впровадження в освітній простір інклюзивного навчання, що передбачає систему освітніх послуг і ґрунтується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту, а також права навчатися за місцем проживання в безпечних для здоров'я умовах. Зазначені умови створюються згідно з численними правовими документами, найголовнішими з яких є Закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я», закони «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо професійної і трудової реабілітації інвалідів», «Про освіту» та ін. Зокрема, у статті 3 п. 2 Закону України «Про освіту» зазначено, що «в Україні створюються рівні для всіх громадян умови доступу до освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, а також інших обставин та інших ознак» [7; с. 15]. На основі цього положення за статтею 20 у названому Законі вимагається для «організації інклюзивного навчання для осіб з особливими освітніми потребами забезпечити доступність будівель, споруд, і приміщень згідно з державними будівельними нормами і стандартами, а проектування, будівництво та реконструкція цих будівель і приміщень здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування» [7, с. 18]. У Листі Міністерства освіти і науки

України від 13.08.2014 № 1/9-414 також йдеться «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів» [Там само].

Активне впровадження у життя інклюзивної освіти зумовило не лише потребу правового забезпечення, а й появу наукових праць, предметом вивчення яких стали проблеми організації цього різновиду освіти, у тому числі у плані збереження здоров'я осіб з особливими освітніми потребами та створення для них інклюзивного освітнього середовища (С. Дудко, Н. Касярум, Л. Лавріненко, О. Свиридюк та ін.) [2; 6; 8, с. 139–145].

Мета статті – вивчення окремих проблем безпечного освітнього середовища як умови інклюзивного навчання.

Освітнє середовище трактується по-різному. З позиції локально-постерного підходу воно входить до складу освітнього простору як самостійної структури [3, с. 107–113]. Із соціально-педагогічної точки зору – це «єдність дій навчальних закладів, сім'ї, позашкільних державних та громадських установ, інформаційно-культурного середовища; сукупність матеріальних вимог у відповідності з педагогічними, ергономічними, санітарно-гігієнічними вимогами до освітнього процесу; різноманітний, різнорівневий світ, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, ставлення до людей, довкілля, навколишньої дійсності» [10, с. 108–110].

Інклюзивне освітнє середовище також тлумачать по-різному. На думку В. Козулі, це – «спеціальне середовище, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для навчання і всебічного розвитку дітей з різним рівнем здоров'я та освітніми потребами. Створення інклюзивного середовища спрямоване на гармонійне поєднання психолого-педагогічних умов, технічних засобів і ресурсів закладу освіти для організації освітнього процесу з особами, які мають особливі освітні потреби» [4, с. 131–136]. О. Колісник під «освітнім

середовищем» розуміє складну, спеціально організовану й керовану система, «у межах якої вирішуються задачі щодо навчання, виховання, розвитку, корекції розвитку, забезпечуються особистісні потреби, відбуваються процеси адаптації, спілкування, соціалізації, саморозвитку тощо» [5, с. 35–36].

Нами інклюзивне освітнє середовище тлумачиться згідно із статтею 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [7].

Коли говорити про створення безпечного інклюзивного освітнього середовища йдеться передусім про формування безпечних умов навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їх потреб та можливостей у таких напрямках: фізичному (облаштування відповідного освітнього простору, створення ресурсної кімнати, робочого місця дитини, котре б задовольняло її потреби, обов'язкова наявність спеціального обладнання із належними навчальними матеріалами); екологічному (застосування лише природних, не шкідливих матеріалів); психологічному (формування у дітей толерантного ставлення до інклюзії в освітньому та соціальному середовищі, організація психологічної підтримки кожного, хто її потребує, розвиток у дітей відповідальної поведінки, здорового способу життя, запровадження у закладі освіти профілактичних програм тощо); соціальному (розвиток у дітей емоційного інтелекту, навичок конструктивного спілкування); інформаційному (впровадження спеціальних інформаційних і навчальних технологій, розвиток у дітей критичного мислення тощо) [5, с. 37]. Ці характеристики безпечного інклюзивного освітнього середовища важливі для всіх дітей незалежно від їх психофізичних особливостей, оскільки безпека є базовою потребою для всіх людей. Звісно, коли йдеться про осіб з особливими освітніми потребами, питання безпеки в

освітньому середовищі стає більш гострим. Це пов'язано з вразливістю дітей зазначеної категорії до архітектурної для них недоступності, перебування в умовах підвищеного травматизму тощо. Про зазначене йдеться у численних дослідженнях у галузі соціальної педагогіки та психології (О.В. Мартинчук, К.В. Луцько, О.П. Таран, Т.В. Мельніченко та ін.), у яких доведено, що первинні порушення призводять до вторинних. Психофізичні особливості розвитку (нетовариськість, пригніченість, фрустрація тощо) як вторинні особистісні риси дитини з особливими освітніми потребами зумовлюють зниження об'єктивного сприйняття безпеки освітнього середовища. Недостатньо сформоване відповідальне ставлення до свого життя та здоров'я, залежність поведінки від зовнішнього контролю, неможливість спрогнозувати наслідки власних дій, безвідповідальність у стосунках негативно впливають на самостійний пошук безпечних для свого життя і здоров'я рішень [5, с. 36].

Ми підтримуємо думки Т. Цюман та Н. Бойчуку тому, що «безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання і праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю дітей, педагогів і батьків), відсутні прояви насильства та існують ресурси для їх запобігання, а також дотримуються права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу» [9, с. 10].

Створення безпечного інклюзивного освітнього середовища – це тривалий процес, котрий потребує виваженої роботи державних, громадських, освітянських інституцій, педагогічних колективів, на міжособистісному й особистісному рівні тощо [5, с. 38–39].

В умовах воєнного стану в Україні влаштування безпечного освітнього середовища є першочерговим завданням задля реалізації права на належні умови навчання та уможливлення права дітей на освіту незалежно від їхніх психофізичних

особливостей у складні для держави часи. Державна служба якості освіти розробила рекомендації, які орієнтують директора будь-якого закладу організувати безпечне освітнє середовище у різних форматах: очному, дистанційному, змішаному, а також гнучко змінювати ці формати залежно від ситуації [1].

Згідно з рекомендаціями заклади освіти мають подбати про облаштування безпечного укриття, організувати безпечне та безперешкодне пересування по закладу, безпечне освітнє середовище. Однією з передумов зазначеного середовища є наявність чітких процедур реагування і поведінки всіх учасників навчального процесу, ознайомлення їх зі шляхами для евакуації до найближчого укриття, налагодження партнерства з батьками. Зокрема, важливо спільно з батьками домовитися про додатковий вміст шкільного рюкзака, у який, крім навчальних матеріалів, варто вкласти пляшку з водою, перекус, необхідні ліки з інструкцією, запискою з прізвищем дитини, батьків, контактними телефонами, адресою. Педагог повинен мати інформацію про особливі потреби кожної дитини, її рівень стресостійкості, алергічні реакції, необхідність і періодичність вживання медикаментів тощо.

Крім матеріального фактора, що впливає на безпеку освітнього середовища, важливо також звернути увагу на якість міжособистісних стосунків (позитивні фактори – довіра, чуйність, схвалення, шанобливість; негативні фактори – неприязнь, брехливість, безцеремонність, лицемірство, нахабство, підступність), захищеність в освітньому середовищі (відсутність насильства у всіх його видах та формах для учасників освітнього простору) [9, с. 11].

Загалом безпечне освітнє середовище має будуватися за принципами: пріоритетності життя людини, що визначає модель необхідної безпеки; регіональності, що передбачає необхідність для організації системи безпеки освітнього середовища враховувати небезпеки і можливі надзвичайні ситуації конкретного регіону;

комплексності оцінки небезпек (ризиків); мінімізації можливих втрат; максимальної ефективності педагогічних умов [9, с. 12].

Організація безпечного інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти сприяє реалізації права кожної особи з особливими освітніми потребами на освіту, забезпеченню якості змісту навчання та вибору закладу, у якому надаються освітні послуги; забезпеченню доступності ресурсів освітнього середовища для усіх осіб зазначеної категорії; індивідуалізації безпечного освітнього процесу; формуванню нових напрямів професійної підготовки фахівців, які покликані працювати з особами з особливими освітніми потребами; гуртуванню батьківського співтовариства у розв'язанні завдань безпеки навчання, виховання, соціалізації дітей [4, с. 133].

Педагоги з метою створення такого середовища мають забезпечувати відповідні санітарно-гігієнічні умови (дотримання норм освітлення, опалювання, забезпечення меблями тощо); упроваджувати нетрадиційні види оздоровлення та новітні технології; проводити різні форми роботи з дітьми з проблем формування основ здоров'я та безпеки життєдіяльності; урізноманітнювати методичне забезпечення; дбати про стан фізкультурного обладнання та ін. [6, с. 52].

Отже, організація освітнього середовища за принципами безпеки, інклюзії та здоров'язбереження сприяє забезпеченню конституційного права дітей на освіту незалежно від психофізичних можливостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. Рекомендації Державної служби з надзвичайних ситуацій. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_sere_dovysche_2022_SQE-SURGe.pdf.